

महाराष्ट्र शासन

गडचिरोली वनविभाग, गडचिरोली

कुपाचे सिमांकन, छापणी आणि
निष्कासन कार्यपध्दती
मार्गदर्शन सुचना

गडचिरोली वनविभाग, गडचिरोली

कुपाचे सिमांकन, छापणी आणि
निष्कासन कार्यपध्दती
मार्गदर्शक सुचना

मा. अप्पर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (उत्पादन व व्यवस्थापन)
म.रा. नागपूर यांचे पत्र क्रमांक कक्ष-१४/डब्ल्यु.पी./
सी. क्र. ५६१ (०८-०९)/३३८/१०-११ नागपूर
दि. २ जुलै, २०१० अन्वये दिलेल्या सूचनांच्या समावेशासह

* मार्गदर्शक *

जी. मल्लीकार्जुन (भा.व.से.)

उपवनसंरक्षक
गडचिरोली वनविभाग

* संकलन *

जी. एस. खांडेकर

सहाय्यक वनसंरक्षक
गडचिरोली वनविभाग

पी. पी. नेरकर

लेखापाल
गडचिरोली वनविभाग

प्रकरण - एक

गडचिरोली वनविभागाच्या कार्यआयोजनेचे विशेष उद्दिष्ट्ये

सन २००७-०८ ते २०१६-१७

(का.आ. भाग - १ परि. १.६.१)

१. तीव्र उतारावरील, नदीकाठानजीकची आणि नाला किनाऱ्यालगतच्या जमीनीची धुप थांबविणे, त्यावरील वनाच्छादनाचे संरक्षण व संवर्धन करणे.
२. निसर्गतः वनात वाढ होत असलेल्या वनाच्छादनात अधिक भर घालणे तसेच निकृष्ट व कमी वनाच्छादन असलेल्या क्षेत्रात वनाच्छादन वाढविणे.
३. ग्रामीण तसेच आदिवासी जनतेला आवश्यक असलेल्या, लहान ईमारती लाकुड, जळावू लाकुड, चारा आणि गौण वनउपजा त्यासाठी असलेल्या मागणीची पूर्तता करणे.
४. गौण वनउपजांची उत्पादकता वाढविणे आणि या गौण वनउपजांच्या उपयोगीतेचा, योग्य त्या प्रमाणात चिरकाळ स्वरूपात वापर होण्याचे दृष्टीने शास्त्रोक्त पध्दतीने त्यांचे व्यवस्थापन करणे.
५. वनोपजांची वाढती मागणी लक्षात घेवून त्यांची उत्पादकता वाढविणे.
६. वाघ, बिबट, अस्वल, रानम्हैस, चौसींगा, रानकुत्रा आणि सांबर यासारख्या स्थानिकरित्या दुर्मीळ व धोकाग्रस्त वन्यप्राण्यांचे सहअस्तीत्व टिकून राहण्याचे दृष्टीने वन्यजीव व्यवस्थापन करणे.

प्रकरण - दोन

कार्य आयोजनेचे उद्दिष्टये पुर्तीसाठी

गडचिरोली वनविभागातील वनक्षेत्राचे विविध कार्यवृत्तात केलेली विभागणी करणे
(का.आ. भाग - १ परि. १.१०.१)

- १) सिलेक्शन कम इंप्रुव्हमेंट कार्यवृत्त (SCIWC)
- २) अफॉरटेशन कार्यवृत्त (AWC)
- ३) इंप्रुव्हमेंट कार्यवृत्त (IWC)
- ४) फॉडर डेव्हलपमेंट कार्यवृत्त (FDWC)
- ५) टसर प्लॉनटेशन कार्यवृत्त (TPWC)
- ६) बांबू (ओव्हरल्यापींग) कार्यवृत्त (BOWC)
- ७) नॉनवुड फारेस्ट प्रोडयूस (ओव्हरल्यापींग) कार्यवृत्त (NWFPOWC)
- ८) जॉईट फारेस्ट मॅनेजमेंट (ओव्हरल्यापींग) कार्यवृत्त (JFMOWC)
- ९) वाईल्डलाईफ मॅनेजमेंट (ओव्हरल्यापींग) कार्यवृत्त (WLMOWC)
- १०) फारेस्ट प्रोटेक्सन (ओव्हरल्यापींग) कार्यवृत्त (FPOWC)

वरील १० कार्यवृत्तात गडचिरोली वनविभागाच्या कार्यआयोजनेत कार्यवृत्तनिहाय नमूद मार्गदर्शक सुचनेनुसार तसेच यासंबंधाने वेळोवेळी प्राप्त होणाऱ्या सुधारीत सुचनेनुसार गडचिरोली वनविभागातील वनांचे व्यवस्थापन करावयाचे आहे.

प्रकरण - तिन

कुपाच्या सिमांकनासंबंधीची सर्वसाधारण कार्यपध्दती

(का.आ. भाग - १ परि. १३.१.१ ते १३.१.५)

३.१ मुख्य तोडीसाठी असलेल्या कुपांचे सिमांकन व छापणी, तोडीच्या एक वर्षाआधी करण्यात यावी.

३.२ कुप सिमांकन कार्यपध्दती

३.२.१ तलरूप नकाशावरून प्रत्यक्ष जागेवर कुपसिमा काढणे.

ज्या कुपाच्या हद्दी प्रत्यक्ष जागेवर असतील त्या कुपाचे नकाशावरून (कार्यआयोजनेकडून प्राप्त झालेले) १: ५००० प्रमाणात नकाशा काढून घ्यावा. कुप नकाशाच्या सीमा रेषांना नावे द्यावीत. प्रत्येक कोपऱ्यात अथवा जेथे दोन सीमारेषा मिळतात तिथे उत्तर दिशेला समांतर रेषा काढाव्यात आणि गोल कोनमापकाच्या सहाय्याने प्रत्येक रेषेचे दिगंश मोजावे नंतर प्रत्येक रेषेची लांबी आराखड्यावर मोजून तीचे नकाशाचे प्रमाणावरून प्रत्यक्ष अंतर रूपांतर करावे. व खालील प्रमाणे माहिती तयार करावी.

अ.नं.	सीमारेषेचे नाव	पुढील दिगंश	मागील दिगंश	प्रत्यक्ष लांबी
१	अब	११२	६४	२०० मीटर
२	बक	१७२	८	२३० मीटर

नंतर मोजणीचे साहित्य घेवून जंगलात जाऊन सिमारेषेचे एखादे टोक शोधावे. हे शोधण्यासाठी शक्यतो नकाशातील महत्वाच्या नैसर्गिक खुणांचा उपयोग करावा. नाला, रस्ता, जुने डिमारकेशनचे खांब, बेंच मार्कचे ठिकाणी इ. वस्तू वरून, टोकाचे स्थान जागेवर निश्चित करता येईल व एक बिंदू निश्चित झाल्यावर तेथून एका

दिशेने कंपासने दिगंश घेऊन दिगंशाच्या या दिशेने त्या रेषेच्या आरेखन करावे, व त्या रेषेचे लांबी इतके अंतर मोजून दुसरा बिंदू कायम करावा. अशा रीतीने एक रेषा काढल्यावर कंपास त्या रेषेच्या दुसऱ्या टोकावर लावून पुढील रेषा टाकावी व त्याच पध्दतीने पूर्ण सिमारेषा कायम कराव्यात व दोन सिमारेषा ज्या-ज्या ठिकाणी एकत्र येतात त्या ठिकाणाचे जी.पी.एस. रिडींग घेण्यांत यावे.

३.२.२ कुपसीमा साफ करणे व खांब रोवणे -

कुपसिमा ही मोठ्या नाल्यास लागून, जाळ रेषेस लागून, अथवा रस्त्यास लागून जात असेल ती वगळून मोजणी रेषेच्या दोन्ही बाजूला १.५ मीटर - १.५ मीटर प्रमाणे एकूण ३ मी. रुंदीच्या पट्ट्यात वाढ झालेल्या परंतु सरळ रेजींग करण्यास अळथळा निर्माण करणाऱ्या झाडीझुडपांची कटाई व सफाई करून योग्य त्या अंतरावर एका पासून दुसरे खांब दिसेल इतक्या अंतरावर अंदाजे ३१/४५ सें.मी गोलाईचे व २ मी. लांबीचे सरळ पक्के खांब रोवावे. व अशा खांबावर कुपाचे बाहेरील बाजूस खांब क्रमांक, कुप क्रमांक, कार्यवृत्त, पातनश्रेणी लिहण्यात यावे (का.यो १३.१.२.(१))

३.२.३ कुपसिमारेषेलागतच्या बाहेरील बाजूच्या झाडांची नोंद घेणे.

सिमा रेषा काढताना सिमा रेषेवर असलेले निवडक झाडे योग्य अंतरावर निवडून त्या झाडावर छाती उंची वर दोन डांबराचे पट्टे व त्यामध्ये एक गेरुचा पट्टा द्यावा. ५ सें.मी रुंदीचे खालच्या बाजूचे डांबरचा पट्टे हे छाती उंची पासून १.५ मी. उंच घेण्यात यावे. या खालच्या डांबरचा पट्ट्या लागत खाली कुपाचे बाहेरील बाजूस योग्य आकाराची खाच करून त्यावर अरबी अंकात (जसे १, २, ३) अनुक्रमांक लिहावा. व त्याची नोंद छापणी नोंदवहीत खालील प्रपत्रात नमूद करण्यात यावी.

सीमा रेषेवरील झाडांच्या नोंदी चे प्रपत्र :-

अ.क्र.	झाडाची प्रजात	छाती गोलाई	शेरा
			तोडू नये.

कुपसिमारेषेवरील वरील प्रमाणे नोंद घेतलेली प्रपत्रातील झाडे तोडीकरीता छाप्पी करू नये.

३.३ कुप विभागाचे (Section) सिमांकन करणे

३.३.१ कुप विभाग सिमा रेषेची साफ सफाई करणे -

कुपाची सीमा निश्चित झाल्यानंतर व कुपसीमा लाईन काढल्यानंतर कुपातील कामे सुलभतेने पार पाडण्याकरीता ३ किंवा ४ सेक्शन पाडण्यात येतात असे सेक्शन कामाचे सोईच्या दृष्टीने पाडावे. या सिमा रेषेवरील झाडीझुडपे साफ करून १.५ मीटर रुंदीची कुपविभाग सिमा रेषा तयार करण्यात यावी.

३.३.२ कुप विभाग सिमारेषेवरील झाडांची नोंद घेणे -

कुप विभाग सिमा रेषेच्या आतील बाजूच्या भागातील ४५ से.मी. वेढी वर्गावरील निवडक झाडे योग्य अंतराने निवडून त्याचे छाती उंचीवर दोन डांबराचे पट्टे द्यावे. सेक्शनच्या बाहेरील दिशेत डांबर पट्टे दिलेल्या झाडांच्या खालच्या डांबरी पट्ट्याच्या खाली खाच करून वृक्ष क्रमांक व विभाग क्रमांक (Section Number) नमूद करण्यात यावा.

३.३.३ कुपविभाग सिमारेषा नकाशांत दर्शविणे -

हद्दी कायम करताना प्रत्यक्ष मोक्यावर निश्चित केलेल्या कुपाच्या सर्व सिमांकनरेषा १:५००० च्या प्रमाणातील नकाशात दर्शविण्यात याव्यात.

३.४ संरक्षित क्षेत्राचे सिमांकन करणे.

कुपातील संरक्षित क्षेत्र हे A प्रकारचे क्षेत्र म्हणून संबोधण्यात येते. खालील प्रमाणेचे क्षेत्र संरक्षित क्षेत्र म्हणून स्वतंत्रपणे सिमांकीत करण्यात यावे.

१) प्रकार - अ क्षेत्र (संरक्षित क्षेत्र) -

अ) २५° पेक्षा जास्त उतार असलेले क्षेत्र

(पहाडी क्षेत्र) उतार जास्त/कडे, कपारी/जलग्रहण क्षेत्र/नाला/नदी / धुप झालेल्या जमीनीची धुप होण्याची शक्यता असलेल्या क्षेत्राचा यात समावेश होतो.

ब) नाला/नदी किनारा (२० मी. प्र बाजूला) -

वरीलप्रमाणे दोन्ही प्रकारचे क्षेत्र कुपामध्ये असल्यास अशा क्षेत्राच्या सभोवताली योग्य झाडे निवडावी व सदर क्षेत्राचे सभोवताल तसेच नाला, नदीचे दोन्ही बाजूस २० मीटर सोडून येणाऱ्या रेषेवर निवडलेल्या झाडाचे छाती गोलाईवर पहिला गेरू पट्टा व त्यानंतर वर १५ से.मी. अंतरावर दुसरा गेरू पट्टा मारण्यात यावा. या दोन्ही पट्ट्याच्या मध्ये काम करण्यास अयोग्य असे क्षेत्राच्या विरुद्ध बाजूस "X" अशा फुलीचे गेरूने लाल चिन्ह द्यावे. अशा पट्टा व फुली मारलेल्या सर्व झाडाना अ.क्र. १ पासून पूढील क्रमांक खालच्या गेरू पट्ट्या लगत खाली लिहण्यात यावे. एकाच कुपात असे क्षेत्र एकापेक्षा जास्त असल्यास रोमनलिपीमध्ये त्या भागांना अनुक्रमांक देऊन त्या-त्या भागातील झाडावर खालीलप्रमाणे क्रमांक देण्यात यावे. पहिल्या भागास I/१, I/२, I/३, या प्रमाणे दुसरा भाग असल्यास II/१, II/२, II/३, प्रमाणे (यात जितके भाग मिळतील त्याप्रमाणे क्रमांक द्यावे व प्रत्येक झाडक्रमांक वेगळ्याने १ पासून सुरु करावे. वरीलप्रमाणे संरक्षित क्षेत्राचे सिमांकनाकरीता दोन गेरू पट्टे व फुली मारलेल्या झाडांची नोंद छापणी नोंदवहीत खालील रकान्यात घेण्यात यावी.

संरक्षीत क्षेत्र क्रमांक मधील सीमारेषेवरील झाडांची यादी.

अ. क्र.	प्रजाती	छा. गोलाई	शेरा
१	२	३	४
I/१	तेंदू	१४०	तोड करू नये
II/१	धावडा	९०	तोड करू नये
III/१	साग	१५०	तोड करू नये

३.५ 'अ' प्रकारच्या क्षेत्राव्यतिरीक्त B,C,D प्रकारच्या क्षेत्राचे सिमांकन करणे. कुपातील संरक्षीत क्षेत्राव्यतिरीक्त खालीलप्रमाणे B,C,D प्रकारचे क्षेत्र असल्याने त्यांचे सुध्दा सिमांकन करून अश्या क्षेत्राच्या सभोवताली योग्य झाडे निवडावी व छाती उंचीवर एक गेरू पट्टा व त्याच्या वरच्या बाजूस १५ से.मी. उंचीवर डांबराचा पट्टा देण्यात यावा.

३.५.१ प्रकार - B क्षेत्र :- अंडरस्टॉकड् एरिया ठरविणे (संबंधित कार्यवृत्ताच्या छापणी नियमाप्रमाणे तोडीसाठी छापणी करण्यास पुरेशी झाडांची संख्या उपलब्ध नसलेले क्षेत्र)

अ) ०.४ पेक्षा कमी घनता असलेले खुले व विरळ क्षेत्र
सदर क्षेत्राचे परत B१ व B२ क्षेत्रात विभागणी करावी.

B1 क्षेत्र - ज्यात Root Stock/ नैसर्गिक पुनःनिमीती आढळून येते ते क्षेत्र.

B2 क्षेत्र - ज्यात Root Stock/ नैसर्गिक पुनःनिमीती आढळून येत नाही ते क्षेत्र.

परंतु असे क्षेत्र एका ठिकाणी २ हेक्टर पेक्षा कमी नसावे. या क्षेत्राचे सिमांकन परिच्छेद क्र. ३.५ मध्ये नमुद केल्याप्रमाणे निवडक झाडांवर लावलेल्या गेरू व डांबराच्या पट्ट्याचेमध्ये क्षेत्रानुसार B1 किंवा B2 असे लिहून करण्यात यावे.

३.५.२ प्रकार - C क्षेत्र :- ४५ से.मी. वर्गातील जुने रोपवन/नैसर्गिक दाट नवीन फाटे सदृश्य क्षेत्र ठरविणे. (१५.०० सें.मी. वेढी वृक्षांची गणना फाटे म्हणून करण्यात यावी.)

अ) जुने रोपवन क्षेत्र तसेच दाट नवीन फाटे असलेल्या क्षेत्राचा समावेश "C" प्रकारच्या क्षेत्रात होतो. परंतु असे क्षेत्र एका ठिकाणी (नैसर्गिक) १ हे. पेक्षा कमी नसावे. तसेच नवीन नैसर्गीकरित्या आढळत असलेले पुर्नउत्पादन निवडतांना ते १५ से.मी. वेढीपासूनच्या झाडांच्या समावेशासह घेण्यात यावे, जेणेकरून प्रस्थापित झालेले पुर्नउत्पादनावर योग्य ते उपचार करणे सोईचे होईल या क्षेत्राचे सिमांकन परिच्छेद क्र. ३.५ मध्ये नमुद केल्याप्रमाणे निवडक झाडांवर लावलेल्या गेरू व डांबराच्या पट्याचेमध्ये 'C' क्षेत्र लिहून करण्यात यावे.

३.५.३ प्रकार - D क्षेत्र :- वेल स्टॉकड् क्षेत्र ठरविणे (संबंधित कार्यवृत्ताच्या छापणी नियमाप्रमाणे तोडीसाठी छापणी करण्यास पुरेशी झाडे उपलब्ध असलेले)

०.४ पेक्षा जास्त घनता असलेल्या संपुर्ण घनदाट क्षेत्राचा छापणीस योग्य म्हणून "D" क्षेत्र प्रकारात समावेश होतो.

सदर क्षेत्राचे परत D1 व D2 क्षेत्रात विभागणी करावी.

D1 क्षेत्र - ज्यात Root Stock/ नैसर्गीक पुनःनिर्मीती आढळून येते ते क्षेत्र.

D2 क्षेत्र - ज्यात Root Stock/ नैसर्गीक पुनःनिर्मीती आढळून येत नाही ते क्षेत्र.

या क्षेत्राचे सिमांकन परिच्छेद क्र. ३.५ मध्ये नमुद केल्याप्रमाणे निवडक झाडांवर लावलेल्या गेरू व डांबराच्या पट्यामध्ये D1/D2 प्रकारच्या क्षेत्रानुसार D1 अथवा D2 याप्रमाणे लिहून करण्यात यावे.

उपचार नकाशा तयार करणे

४ उपचार नकाशा तयार करणे.

४.१ वरीलप्रमाणे संपुर्ण कुपातील A, B, C, D क्षेत्राची निश्चिती झाल्यानंतर त्या क्षेत्रात ग्रिडलाईन, बेसलाईन पाडण्यात याव्यात व त्याची नोंद नकाशात दर्शविण्यात यावी, तत्पुर्वी A,B,C,D प्रकारच्या क्षेत्राचे वरीलप्रमाणे प्रत्यक्ष मोक्यावर सिमांकन करून या सिमांकनाची नोंद-आलेख पेपरवर तयार केलेल्या १:५००० या प्रमाणातील नकाशात-त्या-त्या क्षेत्राच्या सांकेतिक चिन्हांच्या स्वरूपात दर्शविण्यात यावी.

४.२ ग्रिड लाईन, बेस लाईन टाकणे.

अ प्रकारचे क्षेत्र वगळून B1, C, D प्रकारचे क्षेत्रात बेस लाईन काढून त्या आघाराने १०० मि. × १०० मि. लांबीचा ग्रिड लाईन टाकून १ हे. आकारमानाचे ब्लॉक तयार करावे तर B2 प्रकारचा क्षेत्रात रोपवन घेण्याचा दृष्टीने १०० मि. × ५० मि. लांबीच्या ग्रिडलाईन टाकून ०.५ हे. आकारमानाचे ब्लॉक तयार करावे.

४.३ नकाशात ग्रीड लाईन-बेस लाईन टाकणे.

वरीलप्रमाणे प्रत्यक्ष जागेवर बेस लाईन व ग्रीड लाईन टाकून, बेस व ग्रीड लाईन १:५००० स्केल चा प्रमाणात आलेख पेपर वरील नकाशात दर्शविण्यात यावी.

वरील प्रमाणे कुपातील संपुर्ण प्रकारच्या क्षेत्राची ओळख करून सीमांकन करण्यात यावे. प्रत्यक्ष मोक्यावरील परिस्थितीनुसार त्या-त्या बाबी उदा. नाले, नदी, पहाडी, तलाव, शेती इत्यादी साठी योग्य ती (एकमतानी ठरविलेली) चिन्हे देऊन नकाशात नमुद कराव्यात व वरीलप्रमाणे A,B,C,D क्षेत्र नकाश्यामध्ये

दर्शवावे व अश्यापध्दतीने सुटसुटीत नकाशे तयार करून नकाश्यामध्ये प्रकारवार क्षेत्राचे गोषवारे द्यावे वरीलप्रमाणे ४.३ प्रमाणे बेस लाईन/ग्रीड लाइन टाकून तयार झालेल्या १:५००० या प्रमाणात असलेल्या नकाशावर कोणत्या ब्लॉकमध्ये कोणत्या प्रकारचे क्षेत्र आहे ते आढळून येईल. प्रत्येक क्षेत्राचे-किती क्षेत्र संबंधीत ब्लॉकमध्ये आहे ते स्केलच्या सहयाने निश्चित करून घ्यावे व त्याप्रमाणे छापणी रजिस्टरवर खालील प्रपत्रात नोंद घ्यावी.

सेक्शन व ग्रीडनिहाय क्षेत्राचा गोषवारा

सेक्शन क्रमांक	ग्रीड/ब्लॉक क्रमांक	प्रकार निहाय क्षेत्र (हे.)						एकूण क्षेत्र (हे.)
		A	B1	B2	C	D1	D2	
I	1							
	2							
	3							
	याप्रमाणे पुढे							
II	5							
	6							
	7							
एकूण क्षेत्र (हे.)								

छापणीची सर्वसाधारण कार्यपध्दती (Marking Technique)

- ५ छापणीची सर्वसाधारण कार्यपध्दती (Marking Technique)
- ५.१ तोडीसाठी छापणी करावयाचे झाडांवर छापणी हॅमरची निशाणी करणे
तोडीकरीता छापणी करण्यात येणाऱ्या सर्व झाडांना छाती उंचीवर झाडाची
साल खरडून एक गेरुचा पट्टा मारण्यात यावा. त्याचेच खाली १० × १०
से.मी. ची खाच करून त्यावर, तसेच त्याच झाडाच्या बुंध्यावर १० से.मी.
× १० से.मी. आकाराची खाच करून छापणीकरीता असलेला हॅमर मारण्यात
यावा. बुंध्यावरील हॅमर अश्या पध्दतीने मारावा. जेणेकरून झाड
कापल्यानंतरही हॅमरचे निशाण बुंध्यावर स्पष्ट दिसेल.

५.२ तोडीसाठी छापणी करावयाचे झाडांवर वरील ५.१ शिवाय नंबर
देणे

५.२.१ खिळासेटने नंबर मारणे -

साग, येन, बिजा, तिवस, हलदू, धावळा, कळंब, सिसम इत्यादी
वृक्षासंबंधात ४५ से.मी. वरील वृक्ष असल्यास खिळासेटने नंबर द्यावे.
ते खालीलप्रमाणे द्यावे. जसे -

7

8

6

५.२.२ डांबराने नंबर देणे

वरील प्रजाती सोडून इतर प्रजाती वृक्षासंबंधात ६० से.मी. वरील वृक्ष
असल्यास. डांबराने नंबर द्यावे.

प्रकरण - सहा

मोजणी, छापणी व उपचार करणे या संबंधी ठेवावयाच्या नोंदी.

अप्पर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (उत्पादन व व्यवस्थापन) म.रा. नागपूर यांनी त्यांचे कार्यालयीन पत्र क्र.कक्ष-१४/का.आ./प्र.क्र.५६(०८-०९)/३३८/१०-११, नागपूर दि. २.७.२०१० अन्वये दिलेल्या सूचनेनुसार खालील प्रमाणे मोजणी व उपचारासंबंधीच्या नोंदी ठेवणे क्रमप्राप्त आहेत.

- ६.१ छापणी रजीस्टर मध्ये मोजणी व छापणीची नोंद ग्रीड निहाय ठेवण्यांत यावी.
- ६.२ छापणी रजीस्टर मध्ये वरील नोंदीतील शेरा रकान्यात ज्या कारणासाठी झाड तोडीसाठी छापणी करण्यांत येणार आहे त्याचे कारण संक्षिप्त स्वरूपात लिहीण्यांत यावे. जसे परिपक्व, मेलेले, संदोष, उंच खुट, खोडापासून निघालेला फुटवा इ.
- ६.३ नैसर्गिक पुर्नउत्पत्तीचे वाढीसाठी करावयाच्या उपचारा संबंधी जसे, Tending, खोडावरील फुटवे व्यवस्थापन, फुटव्याचे एकेरीकरण, निंदणी ई. बाबत सुध्दा ग्रीड वाईज तपशिल छापणी रजीस्टर मध्ये ठेवण्यांत यावा.

सेक्शनमधील संपुर्ण झाडाच्या छापणीची नोंद घेतल्यानंतर सेक्शनवार/प्रजातीवार गोषवारे काढण्यात यावे व त्यांची नोंद छापणी रजीस्टर मध्ये घेण्यांत यावी. सदर नोंदीचे खाली छापणी करणारे वनाधिकारी यांनी स्वाक्षरी करून वनपरिक्षेत्राधिकारी यांना सदर छापणी नोंदवही ३ प्रतीत सादर करावी. छापणी योग्यरितीने करण्यात आल्याबाबत "छापणी मी स्वतः केली असुन, त्यावर खिळासेटने/पेंटने नंबर लिहून छापणी शिक्का क्रमांक हा मारला आहे असे प्रमाणपत्र सुध्दा रेकार्डसह सादर करावे.

त्यानंतर वनपरीक्षेत्र अधिकारी यांनी फार्मफॅक्टरप्रमाणे सदर झाडापासून अंदाजीत निघणार उत्पादन काढून, त्याआधारे अंदाजपत्रक तयार करून वरिष्ठांकडे सिमांकन, छापणी केलेल्या रेकार्डसह मंजूरीसाठी सादर करावे.

प्रकरण - सात

७. सिलेक्शन कम इंप्रुव्हमेंट कार्यवृत्त (SCIWC) तील छापणी नियम.
- ७.१ सदर कार्यवृत्तात छापणी करतांना कुपाच्या छापणी करणारे वनकर्मचाऱ्यांनी वनसंवर्धन व संरक्षणाचा मुख्य उद्देश समोर ठेऊन छापणी करावयाची आहे. भविष्याकरीता पर्यावरणाचे उद्देशाने वृक्षे उभी राहणे, बियाणे मिळावी हा हेतु, फळ, फुले, गौण वनोपज देणारी वृक्षे शिल्लक रहावित, मुळतः जंगलामध्ये ज्या प्रजाती अत्यल्प आहेत ती शिल्लक रहावित असा सर्व दृष्टीकोन समोर ठेऊन व जमीनीची धुप होणार नाही इत्यादी सर्व बाबी विचारात घेऊन प्रत्यक्ष परिस्थितीवरून झाडांची छापणी करण्यात यावी.
- ७.२ प्रत्यक्ष छापणी करण्यापूर्वी प्रत्येक सेक्शनमध्ये ६० मी. x ६० मी. चे दोन नमुना प्लॉट टाकावेत. नमुना प्लॉट कुपाचे सीमेवर न टाकता आतल्या भागात टाकावे. दोन नमुना प्लॉट मधील अंतर २०० मी. पेक्षा जास्त असावे. नमुना प्लॉटमध्ये सर्व झाडांची मोजणी करावी. तसेच त्यांची उंची सुध्दा मोजावी व त्यानंतर किती झाडे छापणीसाठी उपलब्ध होतील याची संख्या ठरवावी.
- ७.३ वरील माहितीवरून जमीनीची "साईट क्वालिटी" ठरवावी. एका कुपात ५ हे. पेक्षा जास्त क्षेत्र वेगळ्या "साईट क्वालिटीचे" असल्यास त्यात नमुना प्लॉट टाकून सर्व झाडांची मोजणी करावी व "साईट क्वालिटी" नुसार मोजणी अहवाल तयार करावा. मोजणी केलेली झाडे यांना पांढरा पट्टा व खाच करावी त्यात वृक्ष क्र. लिहीण्यात यावे व त्याची नोंद छापणी रजिस्टर मध्ये घेण्यात यावी. मोजणी केलेल्या झाडांमधून जास्त वेढी गटाकडील झाडे पान क्र. १८ वर नमुद केलेले प्रती हेक्टर झाडाच्या संख्येएवढी झाडे झापणी करावी.
- ७.४ छापणीसाठी यापूर्वी देण्यात आलेली कार्यपध्दती वापरण्यात यावी. व खालीलप्रमाणे छापणी नियमानुसार छापणी करण्यात यावी.

७.४.१ प्रकार - A - संरक्षित क्षेत्र (Protected Area)

- (१) सदर प्रकारच्या क्षेत्रात वृक्षछापणी करण्यात येऊ नये, परंतु प्रती हेक्टरी २ मेलेली झाडे वन्यजीवांसाठी राखून ठेवून उर्वरित मेलेली झाडे छापणी करावीत.
- (२) वनाधिकारी यांनी या क्षेत्रातील झुडुपात योग्य प्रजातीचे बि टाकावे.

७.४.२ प्रकार - B - अंडरस्टॉक क्षेत्र (Understock Area)

सदर क्षेत्रामध्ये खालील प्रकारच्या झाडांशिवाय इतर झाडांची छापणी करण्यात येऊ नये.

- १) प्रति हेक्टरी २ मृत पावलेली/सुकलेली झाडे शिल्लक ठेऊन शिल्लक सर्व सुकलेली/ मेलेली झाडे छापणी करावी.
- २) सर्व उंच थुटांची तोडीसाठी छापणी करावी.
- ३) मौल्यवान प्रजातींच्या खोडावर एक उत्तम वाढ झालेला फुटवा ठेवून, इतर निकृष्ट फुटवे छाटावीत.
- ४) सदोष थुटे व रोपटे कापून घ्यावीत.

७.४.३ प्रकार - C जुने रोपवन व फाटे (१५ सें.मी. ते ६० से.मी. वेढीपर्यंतची) असलेले क्षेत्र.

- (१) नैसर्गिकरित्या उपलब्ध असलेल्या Pole Crop ची विरळणीसाठी छापणी करावी. त्याकरीता सर्व साधारणपणे दोन Pole मधील अंतर हे त्याचे सरासरी उंचीच्या १/३ राहिल याची काळजी घ्यावी.
- (२) कृत्रीम रित्या लागवड केलेल्या रोपवनाची विरळणी कार्य आयोजना भाग-२ मधील परिशिष्ट XXXII मध्ये नमुद अनुसूचिनुसार करण्यात यावे. व यासाठी FDCM कडून निर्धारित केलेली कार्यपध्दती वापरावी.

७.४.४ प्रकार D च्या क्षेत्रासंबंधीचे नियम.

- (१) खादय फळे देण्याच्या वृक्षांची तोडीसाठी छापणी करण्यांत येवू नये.
 - (२) छापणी करिता निर्धारित केलेल्या गोलाई वर्गातील सर्व झाडाची १५ सें.मी. वेढी वर्गानुसार मोजणी करण्यांत यावी.
 - (३) सर्व वेळी कटाई करण्यांत यावी.
 - (४) ज्या थुटावर फुटव्याची घनता जास्त असेल अशा थुटावरील एक उत्तम वाढ होणारा फुटवा सोडून इतर सर्व फुटवे तोडीसाठी छापणी करावे.
 - (५) थुटापासून निर्माण झालेली झाडे प्रामुख्याने साग जे छापणीसाठी निर्धारित वेढी वरील वर्गातील असतील ती तोडीसाठी छापणी करावीत.
 - (६) जी झाडे तोडीसाठी छापणी करावयाच्या निर्धारित वेढी वर्गावरील आहेत, ती झाडे आवश्यक प्रजातीच्या रोपांच्या पुनर्निमीतीस बाधा पोहचवित असतील ती झाडे तोडीसाठी छापणी करावीत. परंतु सदर छापणी प्रथम वरच्या वेढीवर्गापासून, खालच्या वेढीवर्गाकडे करण्यांत यावी.
 - (७) छापणी साठी निर्धारित केलेल्या वेढीवर्गावरील झाडे तोडी करिता छापणी करतांना ती थुटांपासून निर्मित झाली आहेत किंवा बिजांपासून निर्मित झाली आहेत ते पाहून बिजापासून निर्मित झालेली अधिकाधिक झाडे राखून ठेवावीत.
 - (८) पुढील तोडीच्या वर्षापर्यंत जी झाडे टीकू शकणार नाहीत ती झाडे प्रामुख्याने तोडीसाठी छापावीत.
 - (९) वेढी वर्गाचा विचार न करता, सर्वच सदोष व मेलेली झाडे तोडीसाठी छापणी करावीत. सदोष झाडे ठरवितांना ती येणे प्रमाणे असावित.
- अ) बुंध्याजवळ (bole) अथवा शेंडयाकडे (Crown) सदोष अथवा विकृत (abnormal) असलेले
- ब) वेडीवाकडी असलेले
- क) गाठी असलेले

ड) पिरगळलेले

इ) सुधारणा होण्यास अशक्य असलेली परंतू वेर्लीनी आवळलेली

वृक्षाची छापणी करण्याकरीता खालील प्रमाणे प्रजातीवार वेढी निर्धारित करण्यात आलेली आहे.

गट वर्ग प्रजाती

छापणीकरीता निर्धारित केलेली गोलाई

A	साग, येन, बिजा, सिसम, हलदू	-	१३५ से.मी. चे वर
B	इतर सर्व इमारती प्रजाती	-	१२० से.मी. चे वर
C	गराडी, लेंडीया	-	४५ से.मी. चे वर
D	खैर	-	७५ से.मी. चे वर

वरील प्रमाणे गटनिहाय/प्रजाती निहाय प्रती हेक्टर किती झाडे निष्काषित होणे अपेक्षित आहे, त्यासंबंधिचा कार्यआयोजनेत नमुद केलेला गोषवारा खालील प्रमाणे देण्यांत येत आहे.

गट वर्ग	A	B	C	D
एकूण झाडे	05	15	38	0.40
फार्म फॅक्टर प्रमाणे इमारती वनोपज	0.485	0.400	0.070	0.165
फार्म फॅक्टर प्रमाणे जळावू वनोपज	0.330	0.230	0.000	0.090
इमारती	0.12	0.30	0.133	0.003
जळावू	0.06	0.17	0.00	0.002
एकूण	0.18	0.47	0.133	0.005

प्रकरण - आठ

इंप्रुव्हमेंट कार्यवृत्त (IWC)

८.१ कुपाचे सीमांकन व उपचार नकाशा वर नमुद केलेप्रमाणे करण्यात यावे.

८.२ छापणी करणे

८.२.१ प्रकार - A- संरक्षित क्षेत्र

कोणत्याही झाडाची छापणी करू नये.

८.२.२ प्रकार - B- विरळ क्षेत्र (Understocked)

कोणत्याही खाण्या योग्य फुल व फळ झाडांची छापणी करू नये. वरील व्यतिरिक्त खालील झाडाची छापणी करावी.

(i) सर्व मेलेली / सदोष (malformed) झाडे

(ii) थुटावरील एक होतकरू फुटवा सोडून इतर फुटवे तोडीसाठी छापणी करावी.

(iii) सर्व उंच जिवंत थुटे तोडीसाठी छापणी करावी.

८.२.३ प्रकार - C- यशस्वी रोपवने / दाट नविन फाटे

(१) नैसर्गीकरित्या उपलब्ध असलेल्या Pole Crop ची (१५ सें.मी. ते ६० सें.मी. वेढीची झाडे) विरळणीसाठी छापणी करावी. त्याकरीता सर्व साधारणपणे दोन Pole मधील अंतर हे त्याचे सरासरी उंचीच्या १/३ राहिल याची काळजी घ्यावी.

(२) कृत्रिम रित्या लागवड केलेल्या रोपवनाची विरळणी कार्य आयोजना भाग -२ मधील परिशिष्ट XXXII मध्ये नमुद अनुसूचिनुसार विहित कार्यपध्दती प्रमाणे करण्यांत यावे. यासाठी FDCM ने निर्धारित केलेल्या कार्यपध्दतीचा वापर करावा.

८.२.४ प्रकार - D - Well Stocks Area

मोहा, चार, तेंदू, आवळा, चिंच, बेल, सिताफळ आणि करईची झाडे तोडीसाठी तसेच कोणतेही खाण्यायोग्य फळे /फुले असणारे झाडे छापणी करू नये.

वरील व्यतिरिक्त खालील झाडाची छापणी करावी.

- i) सर्व मेलेली व सदोष झाडे
- ii) सर्व उंच जिवंत थुटे
- iii) थुटावरील एक होतकरु फुटवा सोडून इतर फुटवे तोडीसाठी छापणी करावी.

प्रकरण - नऊ

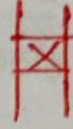
अफॉरेस्टेशन कार्यवृत्त (AWC)

९.१ कुपाचे सीमांकन व उपचार नकाशा वर नमुद केलेप्रमाणे करण्यात यावे. सदर क्षेत्रात कोणतेही प्रकारचे क्षेत्र २ हे. पेक्षा कमी असल्यास वेगळ्याने उपचार करण्याची आवश्यकता नाही. त्याचा समावेश इतर प्रकारच्या लगतच्या कक्षेत करण्यात यावा.

९.२ छापणी करणे

९.२.१ प्रकार - A- संरक्षित क्षेत्र

कोणत्याही झाडाची छापणी करू नये.

९.२.२ प्रकार - B- विरळ क्षेत्र

अ) वन्यजीवांसाठी शक्यतोवर निकृष्ट प्रजातीची दोन मेलेली झाडे ठेवून सर्व मेलेली झाडे छापणी करण्यात यावी.

ब) जिवंत आणि उंच थुट छापणी करावी.

वरील व्यतिरिक्त खालील झाडाची छापणी करावी.

i) सर्व मेलेली / मरु घातलेली झाडे. तोडाईस छापणी करावी.

ii) सर्व उंच / जिवंत थुटे छापणी करावी.

९.२.३ प्रकार - C- यशस्वी रोपवने / दाट नविन फाटे

(१) नैसर्गिकरित्या उपलब्ध असलेल्या Pole Crop ची (१५ सें.मी. ते ६० से.मी. वेढीची झाडे) विरळणीसाठी छापणी करावी. त्याकरीता सर्व साधारणपणे दोन Pole मधील अंतर हे त्याचे सरासरी उंचीच्या $1/3$ राहिल याची काळजी घ्यावी.

(२) कृत्रिम रित्या लागवड केलेल्या रोपवनाची विरळणी कार्य आयोजना भाग-२ मधील परिशिष्ट XXXII मध्ये नमुद अनुसूचिनुसार करण्यांत यावे. यासाठी FDCM ने निर्धारित केलेल्या कार्यपध्दतीचा वापर करावा.

१.२.४ प्रकार - D - Well Stocks Area

मोहा, चार, तेंदू, आवळा, चिंच, बेल, सिताफळ आणि करईची झाडे तोडीसाठी तसेच, कोणतेही खाण्यायोग्य फळे / फुले असणारे झाडे छापणी करू नये.

वरील व्यतिरिक्त खालील झाडाची छापणी करावी.

- १) सर्व मेलेली व सदोष झाडे
- २) सर्व उंच जिवंत थुटे
- ३) थुटावरील एक होतकरु फुटवा सोडून इतर फुटवे तोडीसाठी छापणी करावी.
- ४) जर तोडीसाठी झाडे उपलब्ध असतील तर सिलेक्शन कम इम्प्रूव्हमेंट वर्कींग सर्कल च्या संदर्भात नमुद. प्रथम मोजणी करून SCI कार्यवृत्तासंबंधी नमुद कार्यपध्दती नुसार तोडीसाठी उपलब्ध होणाऱ्या झाडांची निवड करूनच छापणी करावी.

प्रकरण - दहा

फॉडर डेव्हलपमेंट कार्यवृत्तातील छापणी नियम. (FDWC)

१०.१ कुपाचे सीमांकन व उपचार नकाशा वर नमुद केलेप्रमाणे करण्यात यावे. सदर क्षेत्रात कोणतेही प्रकारचे क्षेत्र २ हे. पेक्षा कमी असल्यास वेगळ्याने उपचार करण्याची आवश्यकता नाही.

१०.२ छापणी करणे

१०.२.१ प्रकार - अ - संरक्षित क्षेत्र

कोणत्याही झाडाची छापणी करू नये.

१०.२.२ प्रकार - ब - विरळ क्षेत्र

कोणत्याही खाण्यायोग्य फुल व फळ झाडांची छापणी करू नये.

वरील व्यतिरिक्त खालील झाडांची छापणी करावी.

अ) मेलेली/मरू घातलेली झाडे (२ झाडे प्रती हेक्टरी सोडून)

ब) सर्व जिवंत थुटे जमीनीलगत तोडण्याकरीता छापण्यांत यावी.

क) सर्व उंच / जिवंत थुटे

१०.२.३ प्रकार - क - यशस्वी रोपवने / दाट नविन फाटे

विरळणी करावी परंतु दोन झाडामधील (नैसर्गिक) अंतर सरासरी उंचीच्या १/३ पेक्षा जास्त होणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

१०.२.४ प्रकार - D - Well Stock Area

फक्त मेलेली / मरू घातलेली व योग्य झाडाचे छापणी करावी.

निष्कासनाबाबत सर्वसाधारण सुचना

अ) झाडाची तोड :-

१. झाड कापण्यापूर्वी झाडाचे बुडाजवळ शिरा (बटरेस) असल्यास त्या कुन्हाडीने छाटून सपाट कराव्यात.
२. झाड शक्यतोवर जमीनीलगत कापावे. थुटाची उंची १५ से.मी. पेक्षा अधिक असू नये.
३. फेलींग आन्यानेच करावी.
४. तोडलेल्या झाडाचे थुटास उत्तम फुटवे येण्यासाठी नेमुन दिलेल्या ठिकाणी थुटाचे ड्रेसिंग करावे.
५. झाड पाडल्यानंतर प्रथम सर्व लहान-मोठ्या फांद्या कापून मुख्य खोड मोकळे करावे.
६. क्रॉस कटींग नेहमी आन्यानेच करावी.

ब) लॉगिंग :-

लॉगिंग मार्क देण्यासाठी खडूचा वापर पुढीलप्रमाणे करावा :-

१. लॉगिंग मार्क खडूच्या तीन समांतर रेषांद्वारे द्यावेत.
२. दोन समांतर रेषांमधील अंतर २ से.मी. असावे.
३. मध्यरेषा नेमके लॉगिंग कट देण्याचे ठिकाणी असावी.
४. मध्यरेषा बाजूच्या दोन्ही रेषांपेक्षा दुप्पट लांबीची असावी.

क) मोजमापाची पध्दत :-

१. मोजमाप करण्यापूर्वी फाटे व नगाचे दोन्ही टोकास गेरु, शेण व मातीचे घट्ट मिश्रण लावावे.

२. नगाची लांबी मोजण्यासाठी ७.५ मी. लांबीचा व मध्ये गोलाई मोजण्यासाठी १.५ मी. लांबीचा टेप वापरावा.
३. लांबी मोजताना नगाचे टोक तिरपे किंवा कटलेले असल्यास दोन टोकामधील कमीत कमी लांबी मोजावी.
४. नगाची लांबी ५ से.मी. पटीमध्ये मोजावी. जसे. लांबी नोंदवितांना ३.६५ मी., ३.६६ मी., ३.६७ मी., ३.६८ मी., ३.६९ मी., असल्यास ती फक्त ३.६५ मी अशी नोंदवावी.
५. फाट्याची गोलाई मध्यभागी सालीवरून व ईमारती नगाची गोलाई मध्यभागी ६ इंच (१५ से.मी.), रुंदीची साल पूर्णपणे काढून मोजावी.
६. नगाचे मध्यभागी गाठ वा इतर कोणताही फांदीजन्य दोष असल्यास मध्य शेंड्याकडील निमुळत्या व मध्य वेढी नोंदवावी. फाट्याचे बाबतीत वरील परिस्थिती शेंड्याकडील बाजुला जेथे दोष संपतो त्या ठिकाणी वेढी सालीवरून घ्यावी.
७. फाट्याचे मोजमाप केल्यावर वनवृत्त कार्यालयाद्वारे तयार केलेले कोड क्र. फाट्याचे खिळासटने अंकीत करावेत. तसेच फाट्याचे मोजमापाचा अ.क्र. अंकित करावा.
८. नगाचे मोजमाप घेतांना नगावर नग क्र. लांबी, मध्य गोलाई व घनफळ खिळासटने अंकीत करावे व पार्सींग हॅमर मारावे.
९. नगावर किंवा फाट्यावर अंकीत करावयाचे अंक स्पष्ट दिसण्यासाठी खिळासेटला डांबर लावून त्याचा वापर करावा.

१०. तोड केल्यावर त्याचे नग घडवून मोजमाप केल्यावर ते ओढणावळ करण्यापूर्वी थुटावर मार्कींग नंबर व त्या झाडापासून उत्पादीत करण्यात आलेल्या नगाची संख्या खिळासटने अंकीत करावी व फेलींग हॅमर मारावे.

ड) वाहतूक :-

१. साग फाटे, साग इमारत, आडजात इमारत व चॉक टिंबर यांच्या वेगवेगळ्या थप्प्या वाहतुकीसाठी जंगल डेपोवर तयार ठेवाव्यात.
२. जळाऊ बीट हे निष्कासन रस्ता किंवा कंपार्टमेंट / कूप बाऊंड्रीवर रचून ठेवावे.

लॉगिंगबाबत सविस्तर सुचना

अ) साग इमारत :-

१. तोडलेल्या झाडाच्या बुडाच्या टोकापासून पोकळ भागाचा अंदाज घेऊन तो वेगळा करण्यासाठी चॉक मॉर्क घ्यावा. पोकळ नगाची लांबी १ मीटर पर्यंत असल्यास जास्त भाग पोकळ असल्यास तेवढा पोकळ भाग कापून पूर्णपणे वेगळा करून त्यांस निम्नदर्जाचे इमारती नग म्हणून वर्गीकृत करावे.

२. पोकळ भाग काढल्यानंतर चॉकमार्क देतांना पुढीलपैकी कोणताही दोष आढळल्यास तो ज्या ठिकाणी सुरु होता त्याच ठिकाणी चॉकमार्क घ्यावा.

जसे :-

अ) वाकडेपणा

ब) गोलाईमध्ये होणारी एकदम घट

क) नैसर्गिक ढोली / मृत गाठ / पक्षाचे घरटे

ड) कोवळ्या वाढीची सुरुवात

(नगाचे बुडाजवळ भागास फुगीरपणा (बटरेस) अथवा नाली असल्यास त्यांस दोष समजू नये.)

३. फोर्कींग (Forking) जेथे संपते तेथे चॉक मार्कींग घ्यावी. फोर्क भागाचे झाड खोडास ज्या ठिकाणी फोर्कींग आहे अशा वेळी पुढील दोन फांद्यांचे नग घडवितांना सुचना क्रमांक १ ते २ मध्ये नमुद केलेली पध्दती अवलंबवावी.

४. अनुक्रमांक २ मधील सुचनांनुसार चॉकमार्क दिल्यानंतर तयार होणारा इमारती नग ६.०० मी. पेक्षा लांब असल्यास बाजारपेठेत मागणी असलेले लांबी वर्गात ५.३० मी, ४.४० मी., ३.५० मी. २.२५ मी., १.३५ यांचा समावेश आहे. जास्तीत जास्त लांब नग काढत असतांना उर्वरित नग ग्राहकोपयोगी राहिल याची दक्षता घेण्यात यावी. (उदा. १) ६.६० मी. लांब नगास ५.६० मी. वर कट न करता ४.४० मी. व २.२० मी. लांबीचे दोन नग घडवावेत. २) ७ मी. लांब नगास ५.६० मी व १.४० मी. लांबीचे दोन नग घडावेत.)

ब) सागेत्तर इमारत :-

१. इमारती नग तयार करतांना पुढील प्रजातींचे नग काढू नयेत - पळस, धोबन, महारुख, कुंभी, कारई, कुसूम, शहारा, खैर, मोहा, धामन, धोगर, आवळ इत्यादी (या सर्व प्रजातीचे फक्त जळाऊ भरच तयार करावे.)
२. ४६-६० या गोलाई वर्गाचे लेंडिया, सालई, मोवाई या प्रजातीचे इमारती नग न काढता रचित जळावू भर तयार करावेत.
३. ४६-६० या गोलाई वर्गाचे गराडी प्रजातीचे नग फाटे म्हणून काढण्यात यावेत.
४. साजा, बिजा, शिवण, सिसम, कसई, मोखा, चिचवा, तिवस, भेरा, हल्दू, कळम, धावडा, बेहडा, सुर्या, मोखा, रोहण, किन्ही, पारड इ. प्रजातीचे मध्ये गोलाई ४५ सेमी व लांबी १.२० मी. पेक्षा अधिक असलेले इमारती नग काढावेत. नगाची कमाल लांबी ६.०० मी. असावी.

(साजा या प्रजातीच्या जास्त लांब नगाची मागणी असल्यामुळे या प्रजातीच्या नगाची कमाल लांबी नग सरळ व दोषरहित असावेत.)

५. झाड तोडल्यानंतर झाडाचे बुडाचे टोकापासून त्यात पोकळ भाग असल्यास त्याचा अंदाज घेऊन तो वेगळा करण्याकरीता चॉकमार्क घ्यावा.

६. पोकळ भाग कापून काढल्यानंतर चॉकमार्क देतांना नगातील दोष पारखुन त्यानुसार निर्दोष नग घडविण्यासाठी लॉगिंग मार्कींग घ्यावी.

चॉकमार्क देतांना पुढील बाबींचा विचार करावा.

अ) वाकडेपणा

ब) गोलाईमध्ये होणारी एकदम घट

क) नैसर्गिक ढोली / मृतगाळ / पक्षाचे घरटे

७. झाडाचे खोडास फोर्कींग असल्यास ज्या ठिकाणी फोर्कींग चालु होते तिथे कट देऊन टिंबरचा अपव्यय टाळावा व फोर्कींग भागास फॅशनिंग करून आकार द्यावा.

८. बिजा, येन, सालई व मोवाई या प्रजातीची पूर्णपणे साल काढावी.

क. १) साग फाटे - गोलाई वर्ग १६-२५ सेमी.

१. फाट्यामध्ये दोनपेक्षा अधिक वाक असू नयेत. प्रत्येक वाकाकरीता जास्तीत जास्त अंतर ५ सेमी प्रती मिटर लांबीपेक्षा जास्त असू नये. उदा. ३ मीटर लांब फाट्यात एक वाक असल्यास जास्तीत जास्त वाक (दोनेही टोकास सरळ टेप लावला असता टेप पासून वाकाचे जास्तीत

- जास्त अंतर) १५ से.मी. पर्यंत राहिल. ह्याच फाट्यात दोन वाक असल्यास सरासरी जास्तीत जास्त वाक १० से.मी. स्विकार्य राहिल.
२. ह्या गोलाई वर्गातील फाटे तयार करतांना त्याची किमान लांबी ३ मी. व कमाल लांबी ६.०० मी. पर्यंत असावी. (परिपक्व झाडाचे फांद्यापासून २ मी. लांबीचे व २० सेमी. पेक्षा अधिक मध्य गोलाईचे फाटे काढता येतील.)
 ३. फाट्याच्या बुडाजवळचा पोकळपणा व्यासाच्या $१/३$ पर्यंत स्विकार्य समजावा. फाटा ३ मीटरपेक्षा लांब निघत असल्यास त्यातील १.२ मीटर लांबीचा पोकळ तुकडा कापून वेगळा करावा. तथापि फाट्यातील पोकळ भाग कापल्याने फाटा ३ मीटरपेक्षा लांब निघत असल्यास त्यातील १.२ मीटर लांबीचा पोकळ तुकडा कापून वेगळा करावा. तथापि फाट्यातील पोकळ भाग कापल्याने फाटा ३ मीटरपेक्षा आखुड होत असल्यास पोकळ भाग कापू नये.

क. २) साग फाटे - गोलाई वर्ग २६-३५ सेमी.

१. फाट्यामध्ये दोनपेक्षा अधिक वाक असू नयेत. (वाकाचे जास्तीत जास्त अंतर गोलाई वर्ग १६-२५ मधील सुचना क्र. १ नुसार)
२. या गोलाई वर्गातील फाटे तयार करतांना त्यांची किमान लांबी २ मीटर व कमाल लांबी ६.०० मीटर पर्यंत असावी.
३. बुडाजवळ फाटा पोकळ, करपाड इ. दोषयुक्त असल्यास त्याचा १.२ मीटर लांबीचा तुकडा वेगळा काढावा. तथापि हा भाग कापल्याने फाटा २ मीटर पेक्षा आखुड होत असल्यास दोषयुक्त भाग कापू नये.

क. ३) साग फाटे - गोलाई वर्ग ३६-४५ सेमी.

१. फाट्यामध्ये शक्यतोवर एकापेक्षा जास्त वाक असून नयेत. फक्त अपवादात्मक परिस्थितीत दोन वाक स्विकार्य होतील. (वाकाचे जास्तीत जास्त अंतर गोलाई वर्ग १६-२५ मधील सुचना क्र. १ नुसार)
२. या गोलाई वर्गातील फाटे तयार करतांना त्यांची किमान लांबी १.५० मीटर व कमाल लांबी ६.०० मीटर पर्यंत असावी.
३. बुडाजवळ फाटा पोकळ, करपाड इ. दोषयुक्त असल्यास त्याचा १.२ मीटर लांबीचा तुकडा वेगळा काढावा. तथापि हा भाग कापल्याने फाटा १.५ मी. पेक्षा आखुड होत असल्यास दोषयुक्त भाग कापू नये.
४. ज्या ठिकाणी फाटा ६.०० मी. पेक्षा जास्त लांब असेल अशावेळी बाजारपेठेत मागणी असलेल्या लांबी वर्ग विचारात घ्यावा. मागणी असलेले लांबी वर्गात ५.६० मी., ४.४० मी., ३.५० मी. २.२५ मी., १.३५ मी. यांचा समावेश आहे. जास्तीत जास्त लांबीचा फाटा काढत असतांना उर्वरित फाटा ग्राहकाचे उपयोगी राहिल याची दक्षात घेण्यात यावी.
(उदा. १) ६.४० मी. लांब फाट्यास ५.६ मी. वर कट न देता ४.४० मी. व २०० मी. लांबीचे दोन फाटे घडवावे. २) ९ मी. लांब फाट्यास ५.६ मी. वर कट देऊन ५.६ मी. व ३.४० मीटर लांबीचे दोन फाटे तयार करावे.)

ड. १) सागेत्तर फाटे - (गोलाई वर्ग १६-२५ सेमी.)

इतर प्रजाती फाटे काढतांना १६-२५ गोलाई वर्गाचे फाटे काढू नये.

ड. २) सागेत्तर फाटे - (गोलाई वर्ग २६-३५ सेमी.)

१. साधारणतः २६-३५ सेमी व गोलाई वर्गात तिवस, गराडी, खैर, सिंहना, धावडा व भेरा या प्रजातीचे फाटे उत्पादीत करावेत. याशिवाय इतर प्रजातीचे या गोलाईवर्गाचे फाटे संबंधीत उपवनसंरक्षक यांनी सुचना दिल्यानंतर उत्पादीत करावे.
२. फाट्याची लांबी किमान ३.०० मी. व कमाल ६.०० मी. असावी.
३. फाट्यामध्ये एक वाक चालू शकेल मात्र असे फाटे घराचे छतास लावण्यास उपयुक्त असावेत.
४. या गोलाई वर्गाचे फाटे वाक सोडून दोषरहीत असावेत.
५. फाट्याचे बुडाजवळ दोष असल्यास १.२० मी. लांबीचा तुकडा कापून दोष दूर करावा.

ड. ३) सागेत्तर फाटे - (गोलाई वर्ग ३६-४५ सेमी.)

१. २६-३५ गोलाई वर्गात वर नमुद केलेल्या प्रजाती व्यतिरिक्त इतर विक्रीयोग्य कठीण प्रजातीचेही फाटे उत्पादीत करावेत. जसे - साजा, सुर्या, शिवण, मोखा, रोहन, पारड, कसई, कळंब इत्यादी.
२. ३६-४५ या गोलाई वर्गात बिजा प्रजातीचे फाटे काढू नयेत.
३. फाट्याचे किमान लांबी २.५० मीटर व कमाल लांबी ६.०० मीटर असावी.
४. फाट्याचे बुडाजवळ दोष असल्यास १.२० मी. लांबीचा तुकडा कापून दोष दूर करावा.
५. या गोलाई वर्गाच्या फाट्यात जास्तीत जास्त एक वाक स्विकार्य राहिल.

इ) सागवान चॉक टिंबर :-

१. इमारती सागवान नग व फाटे घडविल्यानंतर उर्वरित खोड व फांध्यापासून प्रथम ३० सेमी वर गोलाई असलेले चिराण कामा उपयोगी सरळ व निर्दोष चॉक टिंबर म्हणून उत्पादीत करावे.
२. सदर तुकड्यांची किमान लांबी १.२० मी. असावी व सरळता २ मी. पर्यंत असल्यास, तसे पूर्णतः एक तुकड्यात चॉक टिंबर म्हणून उत्पादीत करावे.
३. चॉक टिंबर पासून विहित गोलाई वर्गानुसार थप्प्या तयार करावेत. थप्पीतील नगाची संख्या व त्यांचे घनमीटर नोंदवावे व त्याची सागवान रचित इमारती भर म्हणून विक्री करण्यात यावी.

फ) सागेत्तर चॉक टिंबर :-

१. खैर, बिजा, साजा, मोहा, मोखा, रोहण, भेरा, धावडा, बेहडा, चिचवा, किन्ही व गराडी ह्या कठिण प्रजातीच्या शाकापासून ४५ सेमी वरील वेढी वर्गाचे १.२० मी. लांबीचे चिराण कामा उपयोगी सरळ व निर्दोष तुकडे चॉक टिंबर म्हणून उत्पादीत करावे.
२. सेमल, सालई, मोवई, काकड, कसई, काटेऐन, पारड व पांजरा ह्या मऊ प्रजातीच्या शाकारापासून ६० सेमी. वरील वेढी वर्गाचे व १.२ मी. लांबीचे चिराण कामा उपयोगी सरळ व निर्दोष तुकडे चॉक टिंबर म्हणून उत्पादीत करावे.

ग) सागवान रचित बीट :-

१. इमारती सागावान नग, सागवान फाटे व चॉक टिंबर काढल्यानंतर उर्वरित

खोड व फांद्या यापासून १५ सेमी चे वर गोलाईचे व १.२० मी. लांबीचे तुकडे तयार करून त्यापासून सागवान रचित बिट उत्पादीत करावेत.

२. रचित बिटाचे विक्री आगारात प्रचलित विहित गोलाई वर्गात वर्गीकरण करून विक्रीस ठेवण्यात याव्यात.

ह) सागेत्तर जळवू बिट :-

१. इतर प्रजातीचे इमारती, नग, फाटे व चॉक टिंबर निष्कासीत केल्यानंतर उरलेल्या खोडाचे व फांद्याचे भागापासून १.२० मी. लांबीचे तुकडे कापून त्यापासून जळवू भर तयार करावेत. जळवू भरातील जळवू तुकड्याची गोलाई २० सेमीचे वर असावी.
२. गराडी, धावडा, खैर, डिकामाली या प्रजातीचे जळवू भर तयार करावेत. जळवू भरातील जळवू तुकड्याची गोलाई २० सेमी चे वर असावी.
३. धोबन व पळस या प्रजातीचे जळवू भर एकत्रितपणे विक्री आगारात वेगळ्याने लावावेत.
४. सालई, मोवई या प्रजातीचे जळवू भर तयार करतांना त्यातील जळवू ३० सेमी चे वरील गोलाईचे असावेत.

बांबू तोडीचे नियम

१. नविन बांबू निर्माण होऊन त्याचे वाढीचे काळात - १५ जून ते १५ सप्टेंबर - (Period of formation of new clumps) बांबूची तोड करू नये. शक्यतो मार्च महिन्याचे अखेरपर्यंत बांबूची तोड पूर्ण करण्यात यावी.
२. दोन वर्षाखालील बांबू तोडू नयेत.
३. परिपक्व बांबू रांडी मधील खालील प्रकारचे बांबू (हिरवे व जीवंत) राखून ठेवावीत.
 - अ) चालू वर्षातील (एक वर्ष पेक्षा कमी वयाचे) सर्व बांबू राखून ठेवावे.
 - ब) उर्वरीत बांबूपैकी चालू वर्षातील बांबू इतके किंवा आठ बांबू ह्यापैकी जी संख्या जास्त असेल तेवढे बांबू राखून ठेवावे.
४. सर्व बांबू रांडीमधील खालील बांबू काढण्यात यावे.
 - अ) सर्व मेलेले, रोगट व सुकलेले बांबू काढावे.
 - ब) अर्धवट किंवा जास्त तुटलेले व नुकसान झालेले बांबू काढावे.
 - क) वेडीवाकडी व मुरगळलेली बांबू काढणे.
 - ड) बांबू रांडीचे बुडाच्या पहिल्या कांडक्याच्या वर (First Internode) व जमीनपासून १५ से.मी. उंचीवर आणि जास्तीत जास्त ४५ से.मी. च्या खाली तिक्ष्ण धारेचे शस्त्र कुन्हाड किंवा कोयता वापरून बांबू तोडावा जेणेकरून बांबू फटणार नाही. ज्या वर्षी बांबू रांडीला फुलोरा आला

असेल त्या वर्षी त्या रांझीमधील बांबू तोडू नये.

इ) ज्या बांबू रांझीमध्ये १२ पेक्षा जास्त परिपक्व बांबू (एक वर्ष व दोन वर्ष वयाची) असतील तेव्हा त्या रांझीमधील बांबू तोडता येईल. रांझीमध्ये १२ पेक्षा कमी बांबू असल्यास फक्त तुटलेले, मेलेले, सुकलेले व जास्त नुकसान झालेले किंवा अति परिपक्व व दाटी निर्माण करणारे बांबू तोडावे. बांबू रांझीची साफतोड करण्यात येवू नये. रांझीमध्ये कमीत कमी ८ बांबू राखून ठेवणे आवश्यक आहे.

फ) बांबू तोड करतांना रांझीचे बाहेरील भागात (Periphery) परिपक्व व राखून ठेवलेले बांबू कोवळ्या बांबूला आधार देण्यासाठी समान अंतरावर राहिल याची काळजी घ्यावी. रांझीचे आतमध्ये सहजरित्या बांबूतोड करण्यासाठी निकडीचे असेल तेव्हाच रांझीचे बाहेरील भागातील बांबू काढता येईल.

ग) बांबू रांझीचे बाहेरील भागातील अग्रणी बांबू कोणत्याही परिस्थिती (वेडीवाकडी असेल तरी) तोडू नये. बांबू रांझी व मुळाचे पुढील वाढीसाठी तसेच नविन बांबूला आधार देण्यासाठी ते राखून ठेवावेत.

५. बांबू तोड करतांना खालील बाबी सक्तपणे प्रतीबंधित आहेत.

अ) बांबूचे मुळे (Rhizome) खोदणे.

ब) वैरणासाठी बांबू तोडणे.

क) कोवळा बांबू (Tender Bamboo) मोळी बांधणेसाठी वापरणे.

ड) आदल्या वर्षी काम केलेले बांबू क्षेत्र चालू वर्षाचे पावसाळ्यात चराईसाठी बंद ठेवावे.

६. लगतचे बांबू रांडीचे परीघ वेगवेगळे दिसून येत असल्यास त्यास स्वतंत्र रांडी समजाव्यात. एक मीटर परिसरातील बांबूचे रांडीस एकच रांडी समजण्यात यावी.
७. बांबू रांडीचे परीघातील मुळं (Rhizome) उघडी पडली असल्यास त्यांचे पोषण, वाढ व विस्तार होण्यासाठी मातीने झाकावीत.
८. बांबूचे वाढीस अडथळा निर्माण करणाऱ्या वेली तोडण्यात याव्यात. तोडीनंतर काडी, कचरा, पाला, पाचोळा रांडीपासून दोन मीटर अंतरावर काढून टाकावा.

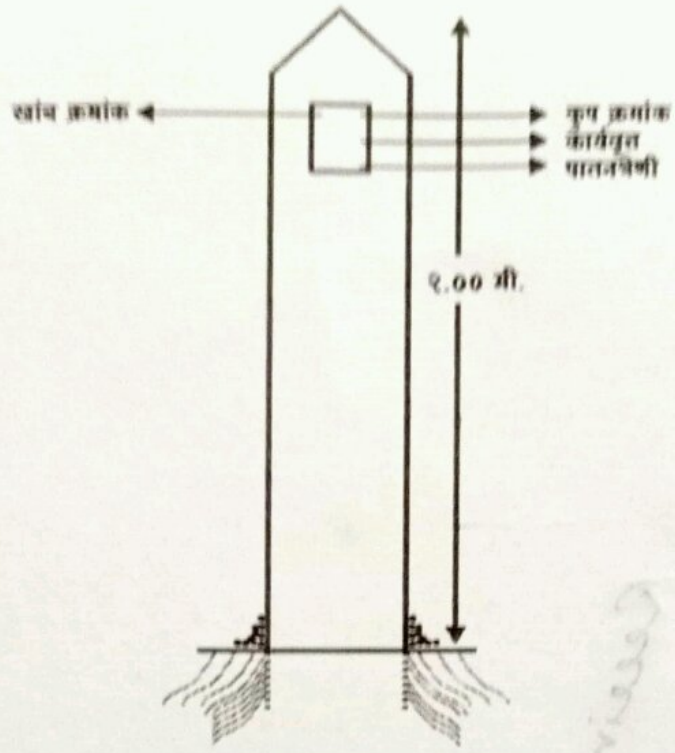
प्रकरण - चौदावे

निष्कासन कामाबाबत कूप इंचार्जची (वनरक्षक/वनपाल)

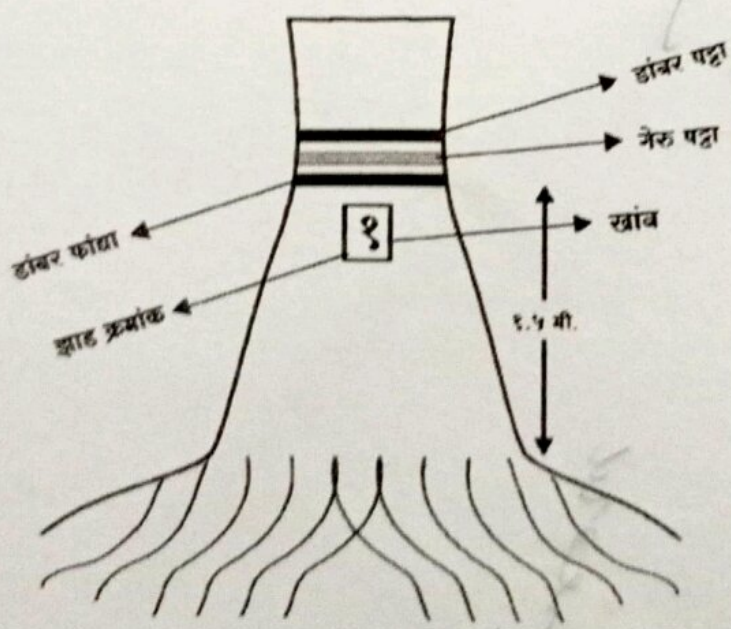
कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या

कूप इंचार्ज (वनरक्षक / वनपाल) हे खालील नमुद केलेल्या कामासाठी पूर्णपणे जबाबदार राहतील.

१. तोड करण्यात आलेल्या झाडाच्या थुटाची उंची १५ से.मी. पेक्षा जास्त राहणार नाही याची दक्षता घेणे.
२. नेमून दिलेल्या ठिकाणी (wherever prescribed) थुटाचे ड्रेसिंग करून घेणे.
३. लॉर्गींगसाठी चॉकमार्क देणे.
४. चॉकमार्क दिलेल्या ठिकाणीच लॉर्गींग झाले याची खात्री करणे.
५. थुट पासिंग करतांना त्यावर झाड छापणी क्रमांक, निघालेले नग व हॅमरचे निशान अंकित करणे.
६. फाटे व इमारती नगाचे दोन्ही टोकास गेरु, माती व शेणाचे दाट मिश्रण लावून घेणे.
७. प्रत्येक नगाचे योग्य मोजमाप घेऊन खिळासेटने अंकित करणे व खालील रजिस्टर्स अद्यावत ठेवावीत.
अ) तोडकाम रजिस्टर, ब) ओढणावळ रजिस्टर, क) गाठ गोहणी रजिस्टर, ड) कूप डेपो आवक रजिस्टर, इ) दैनंदिन आवक/जावक रजिस्टर, फ) जंगल रजिस्टर
८. जंगल डेपो/कूप डेपो मध्ये साग फाटे, साग इमारत, आडजात फाटे, आडजात इमारत व चॉक टिंबर यांच्या वेगवेगळ्या थप्प्या लावून वाहतूकीसाठी तयार ठेवणे.
९. जळारु बीट कंपार्टमेंट/कूप बाऊंड्री किंवा निष्कासन रस्त्याच्या बाजूला रचून घेणे.
१०. आगीपासून कूप क्षेत्राचे व जंगल आगाराचे संरक्षण करणे.

कुप सिमेवरील सिमांकीत खांब

कुप सिमेवरील सिमांकीत वृक्ष